

ÇOKULUSLU ŞİRKETLERLE MÜCADELE

Aydınlık Dergisi, 8 Kasım 1998

Yıldırım Koç

Günümüzde çokuluslu şirketlerin veya ulusötesi sermayenin dünya ekonomisi üzerindeki etkisi ve hakimiyeti giderek artmaktadır. Ulusötesi sermaye, iletişim, ulaştırma ve üretim teknolojilerinde yaşanan büyük gelişimi etkili bir biçimde kullanarak, üretimi ve pazarlamayı artık dünya ölçeğinde planlamakta ve uygulamaktadır. Uluslararası işbölümü de, ulusötesi sermayenin çıkarları doğrultusunda biçimlenmektedir. Kapitalizmin 1970'li yıllardan beri yaşamakta olduğu ekonomik bunalım, gelişmekte olan ülkelerin ulusötesi sermayenin çıkarları doğrultusunda endüstrileşmelerini de getirmektedir. Ulusötesi sermaye, ucuz işgücü peşinde koşarken, gelişmekte olan ülkeleri dünyanın atelyeleri haline dönüştürmektedir.

Türkiye'de ulusötesi sermayeye karşı mücadelede başarılı değiliz. Ülkemizdeki yabancı sermaye yatırımları hızla artarken, bu işletmelerde çalışan işçilerin sendikalaşmalarını sağlama konusunda son derece başarısızız. Yaptığımız bir araştırmaya göre, Türkiye'de faaliyette bulunan Alman kökenli 789 şirketin yalnızca 43'ünde çalışan işçiler sendikalıdır.

Ulusötesi sermayeye karşı mücadelede, sendikalar arasındaki uluslararası işbirliği ve dayanışmanın geliştirilmesi birinci önemdedir. Çeşitli ülkelerin sendikal merkezleri ve işkolu sendikaları arasındaki ilişkiler olduğu kadar, sendikaların üyesi bulunduğu uluslararası işkolu federasyonlarının önemli etkinlik alanlarından biri de, ulusötesi sermayenin gelişmekte olan yatırımlarında çalışan işçilerin örgütlenmeleri olmalıdır.

İşçi hakları ve sendikal hak ve özgürlükler konusunda Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Türkiye tarafından da onaylanmış Sözleşmeleri bağlayıcı niteliktedir ve tüm işyerlerini kapsamaktadır. Ancak, bunların ötesinde, ülkemizde yatırım yapmış ulusötesi sermayeye karşı kullanılabilir bazı özel araçlar sendikalarımız tarafından bilinmemektedir. Daha sonraki haftalarda daha ayrıntılı ele alınacak bu araçlar şu şekilde özetlenebilir:

- Çokuluslu İşletmeler İçin OECD İlkeleri (OECD Guidelines for Multinational Enterprises): OECD tarafından 1976 yılında kabul edilen bu ilkeler, çokuluslu şirketler için tavsiye niteliğindedir. Ancak, bu ilkelerin "açıklığa kavuşturulması" talebiyle OECD'ye başvurmak olanaklıdır.
- ILO Çokuluslu Şirketler ve Sosyal Politika ile İlgili İlkeler Üçlü Bildirgesi (Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy): ILO Yönetim Kurulu'nun 1977 yılı Kasım ayında kabul edilen bu bildirge de bağlayıcılığı olmayan ilkeler belirlemektedir. Ancak bu ilkelerin "yorumlanması" amacıyla ILO'ya başvuruda bulunulabilmektedir.
- Çokuluslu şirketler davranış kuralları (codes of conduct): Uluslararası işkolu federasyonlarının veya Avrupa işkolu federasyonlarının baskıları veya kamuoyunun bazı alanlardaki tepkileri sonucunda, 1990'lı yıllarda çokuluslu şirketlerin bir bölümü, yayınladıkları davranış kuralları belgelerinde, çeşitli ülkelerdeki yatırımlarında ve birlikte iş yaptıkları şirketlerde bazı temel kurallara uymayı taahhüt etmektedir. Bu davranış kurallarının bir bölümü şirketin tek taraflı açıklaması biçimindedir; bir bölümü ise "çerçeve anlaşması" adıyla bir uluslararası kuruluş ile çokuluslu şirket arasında bağlanmış ve çok genel hükümler içeren bir toplu iş sözleşmesi niteliğindedir.
- Bazı uluslararası işkolu federasyonları, Dünya Bankası tarafından finanse edilen projelerin ihale şartnamelerine, temel işçi haklarına ve sendikal hak ve özgürlüğe uyulacağı konusunda bir hüküm koymaya çalışmaktadır. Dünya Bankası'nın bugünkü ihale şartnamelerinde tavsiye niteliğinde bir düzenleme bulunmakla birlikte, bunun bağlayıcılığı yoktur.
- Dünya Ticaret Örgütü de, ülkelerin ticaret politikalarını izlerken, uluslararası sendikal örgütlerin başvurusu üzerine, işçi haklarının ve sendikal hak ve özgürlüklerin ihlalini dikkate almaktadır.

Bu araçların hiçbirinin hukuksal bağlayıcılığı yoktur. Ancak, bu uluslararası ilkeleri ihlal eden şirketler, kamuoyu önünde oldukça zor durumlara düşmektedir. Çeşitli ülkelerin sendikalarıyla, uluslararası sendikacılık hareketiyle ve uluslararası düzeyde tüketici örgütleriyle birlik ve dayanışma içinde gerçekleştirilecek kampanyalarla, ulusötesi sermayenin veya çokuluslu şirketlerin ülkemizde işçi haklarına ve sendikal hak ve özgürlüklere saygı göstermesini sağlama mücadelesinde daha etkili olunabilir.